

ارزیابی درونی عوامل کیفیت بخش به فعالیت های گروه علوم تربیتی دانشگاه پیام نور

دکتر مهران فرج الهی*
فهیمة السادات حقیقی**
سوسن ژاله پور***

چکیده

دانشگاه پیام نور به دلیل ماهیت وجودی آموزش از راه دور و به عنوان یکی از پرمخاطب ترین دانشگاه ها در ایران به دنبال کسب رضایت متقاضیان و تضمین کیفیت خدمات آموزشی، ملزم به استفاده از الگوی اعتبارسنجی در برنامه های آموزشی است. برای همین منظور، گروه علوم تربیتی دانشگاه با استفاده از رهیافت ارزیابی درونی اقدام به اعتبارسنجی فعالیت های آموزشی کرده است. برای جمع آوری اطلاعات، ۴۲ نفر هیئت علمی، ۱۰۰۰ نفر دانشجو از میان دانشجویان ترم ۴ به بالا و ۵۰۰ دانش آموخته از ۵۰ مرکز به طور تصادفی انتخاب شدند و در حیطه های هیئت علمی، دانشجویان، ساختار سازمانی و مدیریتی، فرایند تدریس و یادگیری، تجهیزات و امکانات (از دید دانشجو و استاد) و دانش آموختگان به سه پرسشنامه «دانشجو - استاد - دانش آموخته» مشتمل بر ۱۷۳ سؤال با ضریب همبستگی ۰.۸۳ درصد و روائی صوری محتوایی بالا پاسخ دادند. نتایج در سه وضعیت کلی (مطلوب، نسبتاً مطلوب و نامطلوب) پس از امتیازبندی هر مورد از پرسشنامه طبق مقیاس ۵ بخشی لیکرت (بسیار کم «۱» تا بسیار زیاد «۵») به شرح زیر حاصل شد:

۱. عامل هیئت علمی و دانشجو نسبتاً مطلوب ارزیابی شد؛
۲. عامل امکانات و تجهیزات از نظر هیئت علمی و دانشجو نامطلوب ارزیابی شد؛
۳. عامل ساختار سازمانی از نظر هیئت علمی نسبتاً مطلوب ارزیابی شد؛
۴. فرایند تدریس و یادگیری و وسایل کمک آموزشی از نظر هیئت علمی مطلوب و از نظر دانشجویان نامطلوب ارزیابی شد؛
۵. دوره های آموزشی از دید هیئت علمی و دانشجو و دانش آموخته نسبتاً مطلوب ارزیابی شد؛
۶. وضعیت دانش آموختگان از نظر تولید آثار علمی و مشارکت در مجامع نامطلوب و معدل کل آنان مطلوب ارزیابی شد.

واژگان کلیدی: دانشگاه پیام نور، اعتبار سنجی، ارزیابی درونی

* عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور (مستول مکاتبات: Email: mk_abedin2000@yahoo.com)

** کارشناس ارشد برنامه ریزی درسی و دانشجوی دکتری برنامه ریزی آموزش از راه دور

*** کارشناس ارشد دانشگاه پیام نور

مقدمه

تغییرات شتابان علم و دانش، انسان‌ها را بی‌قرار و بر حیات آنان تأثیر بسیاری برجای گذاشته است. جلوه‌های ظاهری این تغییرات در فناوری اطلاعات و دانش جوامع نوین به خوبی آشکار است. نوسازی جوامع و به دنبال آن سازمان‌ها و شهروندان، چرخه آموزش و توسعه را به مرحله جدیدی رسانده است. تغییر نگرش به شهروندان دنیای دیجیتال به عنوان سرمایه‌های فکری و ثروت‌های ذهنی، بار سنگینی بر دوش سازمان‌ها و نهادهای آموزشی و در رأس آنها آموزش عالی قرار داده است. شهروندان خواهان نظام آموزشی با کیفیت بالای عملکرد هستند تا وضع موجود را به سمت افق‌های مطلوب جهانی پیش برانند و با بازنگری و ارزیابی درونی و مستمر از اهداف، برنامه‌ها، روش‌ها و محتوی آموزش مسیر توسعه را با تربیت نیروی متخصص هموار کنند.

طرح موضوع

توسعه همه‌جانبه و انطباق با تغییرات شتابان نیازمند انسان‌هایی بالنده، فرهیخته و متخصص است. تربیت نیروی انسانی کارآمد و شایسته به منظور پاسخگویی به نیازهای واقعی جوامع نوین برعهده نظام آموزشی و دانشگاه‌هاست. شهروندان عصر فناوری، با حساسیت بالایی که نسبت به کیفیت آموزش، دانش و فناوری نوین دارند عملاً انتظارات خود را برای رشد کمی، کیفی، متعادل و موزون فعالیت‌های آموزشی نشان می‌دهند. در کشورهای مختلف کوشش‌های قابل توجهی برای ارتقاء مستمر کیفیت آموزش عالی صورت گرفته است. ایزدی، (۱۹۹۶) در تحقیقی بیان کرده است که طبق شواهد، افزایش هزینه در آموزش عالی و اختصاص منابع بیشتر در قبال بازدهی کمتر، فقر کیفیت را به نمایش می‌گذارد (به نقل از محمدی، ۱۳۸۴).

با نگاهی به نظام آموزشی کشور در استفاده از ارزیابی برای شناسایی وضعیت موجود و رسیدن به وضع مطلوب پی می‌بریم که فرهنگ ارزیابی در آموزش عالی در ایران از ریشه عمیقی برخوردار نیست و ارزیابی به عنوان یک فعالیت منسجم و علمی که برخاسته از متن نظام آموزش عالی باشد از سابقه طولانی برخوردار نیست، البته ارسال هیئت‌های بازرسی به منظور شناسایی و رفع مشکل، همزمان با شروع آموزش عالی مرسوم بوده است اما نمی‌توان روش نظام‌مند و علمی را برای ارزیابی یافت (ایبلی، ۱۳۷۶). متأسفانه در راستای کوشش‌های انجام‌شده برای ارزیابی، شناسایی و رفع مشکل، در کل نظام دانشگاهی بهبودی مشاهده نشده است (بازرگان و همکاران، ۱۳۷۹). درحالی‌که نتایج تجربیات قبلی در این زمینه حکایت از این دارد که ارزیابی درونی برای این منظور از مطلوبیت برخوردار است (بازرگان، ۱۳۷۹، ۱۳۷۴، و محمدی، ۱۳۸۱). اسعدی (۱۳۶۶) به شواهدی مبنی بر عدم وضعیت مطلوب و قابل

قبول دانشگاه‌های ایران اشاره می‌کند. این مطلب، نبود فرهنگ رشد مداوم خودارزیابی را برجسته می‌سازد؛ بنابراین، شناسایی راه‌های مناسب ارزیابی درونی که با استفاده از آن بتوان به طور مستمر به بهبود کیفیت نظام دانشگاهی پرداخت، ضروری می‌نماید.

یکی از مراکز آموزش عالی در ایران دانشگاه پیام نور است که با زیر پوشش قراردادن بسیاری از جوانان مستعد در سرتاسر کشور و با استفاده از امکانات بالقوه و حذف بعضی محدودیت‌ها که در نظام آموزش حضوری وجود دارد، در رشته‌ها و گروه‌های مختلف آموزشی به گسترش و توسعه دانش می‌پردازد. فرایند یاددهی - یادگیری در این دانشگاه با استفاده از فناوری‌های مختلف بر طبق نظام آموزش باز و از راه دور صورت می‌گیرد. پذیرش دانشجو به دو صورت فراگیر و کنکور سراسری و ارزشیابی پیشرفت درسی نیز با آزمون‌های میان ترم و پایان ترم و همچنین تکالیف درسی عمل می‌کند. کیفیت و مطلوبیت فعالیت‌های آموزشی دانشگاه پیام نور که هر ساله بر دامنه فعالیت‌های آن به دلیل ویژگی‌های خاص آموزش از راه دور در عصر نوین افزوده می‌شود، همواره مورد انتظار آحاد جامعه است. سنجش کیفیت این فعالیت‌ها برعهده نظام ارزشیابی است که اگر درست عمل کند، اصلاح و بهبود را به موقع انجام داده و انتظارات مردم را پاسخگو خواهد بود. گروه علوم تربیتی دانشگاه پیام نور در مقطع کارشناسی در دو گرایش مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی و آموزش ابتدایی از مهر ۱۳۶۷ آغاز به کار کرد. دوره کاردانی با ۷۲ واحد درسی، کارشناسی با ۱۳۶ واحد درسی، کارشناسی ارشد که از سال ۸۰ با گرایش برنامه‌ریزی آموزشی به برنامه‌های قبلی اضافه شد و با تغییر به گرایش برنامه‌ریزی درسی از سال ۸۱ کماکان به فعالیت ادامه داده و در سال ۸۳ نیز مقطع دکترا با رشته آموزش از راه دور به آن اضافه شده است. گروه علوم تربیتی همانند سایر گروه‌های آموزشی در راستای اهداف بلندمدت آموزش عالی و دانشگاهی به دنبال کیفیت‌بخشی به خدمات و فعالیت‌های آموزشی در مجموعه خود است؛ برای همین منظور، اقدام به اعتبارسنجی با استفاده از رهیافت ارزیابی درونی کرده است تا از این طریق، موقعیت و جایگاه فعالیت‌های گروه علوم تربیتی را نسبت به استانداردهای رسمی و جهانی، تغییرات و پیشرفت‌های علمی و اثرات آنها در آموزش و دستیابی به اهداف بلندمدت مشخص کند.

پیشینه تحقیق

آموزش عالی با پیشینه‌ای به قدمت بیش از هشت سده به عنوان نهاد کلیدی مورد توجه خاص ملتها و دولت‌هاست. دستیابی به فناوری نوین و دانش پیشرفته که نقش مؤثری در تحقق و شتاب حرکت اجتماعی و اقتصادی ملل ایفاء می‌کند، صرفاً با تقویت آموزش عالی و برنامه‌ریزی کمی و کیفی آن میسر است (دائرةالمعارف آموزش

عالی، ۱۳۷۶). اهداف عمده آموزش عالی در راستای سیاست‌های توسعه بر چهار محور استوار است:

الف) کمک به تحقق هدف‌های اجتماعی از طریق فراهم آوردن برابری فرصت‌های آموزش عالی،

ب) برآوردن تقاضای اجتماعی برای آموزش عالی متناسب با ویژگی‌ها، انگیزه‌ها، انتظارات و تحصیلات افراد، پرورش توانایی‌های بالقوه شهروندان و تسهیل فرایند یادگیری مادام‌العمر،

ج) پرورش نیروی انسانی متخصص مورد نیاز توسعه کشور و کمک به حل مسائل جامعه،

د) پیشبرد مرزهای دانش و تولید دانش نو (بازرگان، ۱۳۶۹).

مدیریت دانشگاهی با توجه به نیازهای محیطی به تدوین رسالت، مأموریت و اهداف خاص دانشگاهی می‌پردازد و با برنامه‌ریزی برای آموزش کیفی نیروهای متخصص گام‌هایی را برای برونداد نظام دانشگاهی در راستای انتظارات شهروندان برمی‌دارد. مدیریت دانشگاهی به دنبال تضمین کیفیت است که همانا توصیف سطح استاندارد از رضایت از فعالیت آموزشی و جریان کار دانشگاه است. بازرگان (۱۳۷۲) کیفیت آموزشی عالی را در کارکرد اجتماعی برونداد (دانش‌آموختگان) در نظر می‌گیرد. «دیاس»^۱ (۱۹۹۵) کیفیت را زیبایی و خوبی واژه‌ای می‌داند که با ذهنیت سر و کار دارد (بازرگان، ۱۳۷۴). شبکه بین‌المللی نهادهای تضمین کیفیت در آموزش عالی^۲ در کنفرانس سال ۱۹۹۳ کیفیت را تطابق وضعیت آموزش عالی با استانداردهای از قبل تعیین‌شده (برونداد) و همچنین با رسالت اهداف و انتظارات (پیامد) معرفی کرده است (رحیمی، ۱۳۸۴). سازمان جهانی استاندارد^۳، کیفیت در تولید کالا را چنین تعریف می‌کند: خصوصیات یک فرآورده یا خدمت که بیانگر توانایی آن در برآوردن خواسته‌های بیان شده باشد (اکلند^۴، ۱۹۹۴). «کافمن» و «هرمن بال»^۵ (۱۹۸۵) کیفیت را مناسب بودن ویژگی‌های عناصر با خواسته مورد نظر تعریف کرده‌اند (مشایخ و بازرگان، ۱۳۷۴). «تام»^۶ و «چنگ»^۷ (۱۹۹۷) کیفیت را مفهومی مبهم و چالش‌زا می‌دانند و «پاندر»^۸ (۱۹۹۹) کیفیت را مفهومی پرپیچ و خم و ناهموار می‌داند. در بیان دانشگاهی، کیفیت عبارت است از مجموعه ویژگی‌های دانش‌آموختگان، آثار علمی

1. Dias

2. International network of quality assurance agencies in higher education

3. International standards organization

4. Oakland

5. Ball-Kaufman

6. Tam

7. Cheng

8. Pounder

منتشر شده و خدمات تخصصی عرضه شده به وسیله اعضای دانشگاه که توانایی‌های نظام را در برآورد خواسته‌های بیان‌شده یا اشاره‌شده نمایان کند. معمولاً قضاوت درباره کیفیت فعالیت آموزشی دانشگاهی از یک رشته یا گروه آغاز می‌شود تا ساز و کاری به دست آید و به وسیله آن کلیه نواقص و کاستی‌های نظام دانشگاهی تا رسیدن به افق‌های مطلوب مشخص شود. سنجش و کسب اطمینان از استحکام و ایمنی منابع و فرایند تولید خدمات آموزشی و قضاوت درست در زمینه مطلوبیت عوامل درون‌داد (هیئت علمی، دانشجو، برنامه درسی و غیره) و فرایند (تدریس، یادگیری و غیره) و برون‌داد (دانش‌آموختگان و غیره) نظام دانشگاهی بر عهده نظام ارزشیابی است که با الگوی اعتبارسنجی^۱ ضمن نظارت و اصلاح فرایند و فرآورده فعالیت‌های آموزشی، رتبه علمی دانشگاه را نیز می‌سنجد. اعتبارسنجی وسیله کنترل و نظارت در آموزش عالی است که می‌توان از طریق آن به بازبینی و سنجش و یا هر دو مقصود و بررسی مؤسسه آموزشی و برنامه‌های آن جهت کسب اطمینان از احراز استانداردهای قابل پذیرش پرداخت (آدلمن^۲، ۱۹۹۲، به نقل از بازارگادی، ۱۳۷۸). اعتبارسنجی دارای سبک ارزشیابی چرخشی بر مبنای استانداردهای مورد توافق است که از آن طریق مؤلفه‌ها و شاخص‌هایی برای ارزشیابی عملکرد دانشگاه و تضمین کیفیت فراهم می‌شود (محمدی و همکاران، ۱۳۸۴).

الگوی اعتبارسنجی بر دو رهیافت: الف) ارزیابی درونی^۳ ب) ارزیابی بیرونی^۴ استوار است. ارزیابی درونی به مفهوم «خود در آینه دیدن» نقطه آغازین اعتبارسنجی است. اعضای هیئت علمی دانشگاه با توجه به اهداف دانشگاه (معیار) و ملاک‌های از قبل تعیین شده به ارزیابی از فرایند و نتیجه آموزش پرداخته و جنبه‌های قوت و ضعف اهداف، فعالیت‌ها، تجهیزات و برنامه‌ها را آشکار و گزارشی از چگونگی تحقق اهداف، بهبود امور و کاهش فاصله وضعیت موجود تا افق مطلوب ارائه می‌دهند. ارزیابی درونی که گاهی اوقات خودارزیابی و خودسنجی و یا بازنگری گروهی نامیده می‌شود، مبتنی بر نظریه تغییر است و تأکید بر ایجاد تغییرات برای بهبودی دارد (پاتون^۵، ۱۹۹۷). ارزیابی بیرونی فرایند تسجیل کیفیت و رتبه‌بندی با استفاده از گروه‌های همگن است.

برخی از صاحب‌نظران، رویکردهای ارزیابی که به قضاوت در باره پدیده‌های آموزشی براساس نیاز افراد ذی‌نفع می‌پردازند، رویکرد کاربردگرا^۶ می‌نامند. ارزیابی

-
1. Accreditation
  2. Adelman
  3. Internal evaluation
  4. External evaluation
  5. Patton
  6. Utilization focused

درونی دانشگاه‌ها نوعی ارزشیابی کاربردگراست؛ زیرا اهداف و برنامه‌های آموزشی به وسیله اعضای علمی دانشگاه و براساس کاربردها و استفاده‌های واقعی در عمل به قصد بهبود مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. از نظر «رونتری»^۱ (۱۹۷۷) ارزیابی درونی، کشف حقایق برای برطرف کردن هرگونه کژی و کاستی کشف‌شده در نظام آموزشی (گروه، دانشکده و دانشگاه) است. قدم اول، تشخیص نارسایی و علل آن است (گروه مشاوران یونسکو، ۱۳۷۳). بازرگان (۱۳۷۴) ارزیابی درونی را یک ابتکار عمل از متن نظام دانشگاهی می‌داند که از طرف هیئت علمی و کارکنان نظام دانشگاهی با هدف تقویت و حمایت از خلاقیت‌های درون گروهی و برنامه‌ریزی ارتقای کیفیت صورت می‌گیرد. «پیر دوبویس»^۲ (۱۹۹۸) ارزیابی درونی را به شرط حمایت مدیران ارشد توانمند در ایجاد تغییرات اساسی می‌داند. اعضای هیئت علمی دانشگاهی به منظور: ۱. آشکارسازی جنبه‌های مختلف (درونداد - فرایند - برونداد) کیفیت نظام دانشگاهی، ۲. کمک به خود تنظیمی امور دانشگاهی، ۳. بهبود بخشیدن کیفیت نظام دانشگاهی، ۴. مشارکت دادن اعضای هیئت علمی در شفاف‌سازی امور دانشگاهی و قدرت‌سپاری به آنان، ۵. پاسخگو کردن نظام دانشگاهی نسبت به نیازهای جامعه به ارزیابی درونی در سه سطح گروه، دانشکده و دانشگاه می‌پردازند. «تووار»^۳ (۲۰۰۱) ارزیابی درونی را مکانیزمی می‌داند که جامعه دانشگاهی را از طریق فرایندهای تعاملی و مشارکتی به بررسی و ارزشگذاری واقعیت‌های کاریشان ترغیب می‌کند (رحیمی، ۱۳۸۴). عواملی که در نظام آموزشی در سه سطح (گروه، دانشکده و دانشگاه) مورد ارزیابی درونی قرار می‌گیرند، عبارت است از: ۱. جایگاه سازمانی و سازماندهی و مدیریت، ۲. وضعیت دانشجو، ۳. دوره‌های آموزشی مورد اجراء، ۴. فرایند آموزش، ۵. دانش‌آموختگان (ورینستین، ۱۹۹۳، به نقل از بازرگان، ۱۳۷۴).

هدف اصلی ارزیابی درونی بهبود کیفیت آموزشی و ایجاد تعهد، وحدت رویه، زبان مشترک و نهادینه کردن فرهنگ ارزیابی بازسازی درک و فهم اعضاء و ترغیب مشارکت در مجموعه نظام آموزشی است؛ از این رو، کارکرد تکوینی دارد و به منظور پاسخگویی و تصدیق از کارکرد پایانی نیز برخوردار است و همچنین با ایجاد انگیزه و افزایش آگاهی دارای کارکرد اجتماعی، سیاسی و فرهنگی است. ارزیابی درونی با اعمال قدرت از کارکرد مدیریتی نیز برخوردار است و به دلیل تعیین شایستگی و کیفیت پدیده‌های آموزشی کارکرد ارزش‌گذاری نیز دارد.

---

1. Rowan tree
 2. Dubois, Pierre
 3. Tovar
 4. Vrieyenstyn

هدف اصلی تحقیق

۱. دستیابی به تصویر روشن از فعالیت‌های علمی و آموزشی گروه علوم تربیتی دانشگاه پیام نور،
۲. بررسی نقاط قوت و ضعف گروه علوم تربیتی دانشگاه پیام نور و تعیین اهداف و سیاست‌های آینده آن.

اهداف فرعی تحقیق

۱. بررسی نقاط قوت و ضعف تجهیزات و امکانات آموزشی و منابع درسی گروه با توجه به نظام آموزش از راه دور
۲. بررسی نقاط قوت و ضعف اعضای هیئت علمی گروه از جنبه آموزش و پژوهش
۳. بررسی نحوه تعامل اعضای هیئت علمی گروه
۴. مطالعه چگونگی فراهم کردن تمهیدات لازم برای رفع نیازهای ملی در زمینه آموزش و یادگیری از سوی اعضای گروه مربوط
۵. نحوه ارتقاء کیفیت آموزشی و پژوهشی در گروه علوم تربیتی
۶. نیازسنجی و سنجش میزان تحقق برنامه‌های آموزشی گروه
۷. مطالعه میزان کمک‌های گروه در برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری و اصلاح کاستی‌ها و بهبود کیفیت آموزش.

جامعه و نمونه تحقیق

جامعه آماری تحقیق را کلیه اعضای هیئت علمی دانشگاه، دانشجویان و دانش‌آموختگان رشته علوم تربیتی دانشگاه پیام نور که در سال تحصیلی ۸۳-۸۴ در فعالیت‌های آموزشی مشارکت داشته‌اند (در مجموع ۱۵۴۲ نفر) تشکیل می‌دهد. جدول (۱) جامعه آماری طرح تحقیق را به تفکیک گروه‌های شرکت‌کننده نشان می‌دهد.

جدول (۱) سطوح و تعداد کل جامعه آماری

سطوح جامعه	هیئت علمی	دانشجو	فارغ‌التحصیل	مجموع
تعداد(نفر)	۴۲	۱۰۰۰	۵۰۰	۱۵۴۲

تعداد نمونه با توجه به سال تحقیق شامل:

الف) ۴۲ نفر اعضای هیئت علمی: ۱۱ نفر با مرتبه علمی (مربی، استادیار، دانشیار، استاد)، وضعیت استخدامی (پیمانی ۳ نفر، رسمی آزمایشی ۴ نفر، رسمی قطعی ۵ نفر)، میانگین سنی (پایین‌ترین رده سنی ۳۶ سال، بیشترین رده سنی ۶۵ - ۵۰ سال و بالاترین رده سنی ۶۰ سال) و سابقه تدریس (۱۶/۷ درصد با ۸ سال کمترین سابقه و

۸/۳ درصد با ۲۸ سال بیشترین سابقه) در طرح پژوهشی شرکت کردند و به پرسشنامه‌های مربوط پاسخ دادند؛ ۱۲ نفر نیز در زمان انجام تحقیق بازنشته شده بودند و ۱۹ نفر هم در طرح مشارکت نکردند.

(ب) ۱۰۰۰ دانشجوی: از هر مرکز ۵۰ دانشجو یعنی از هر منطقه ۱۰۰ دانشجو (از میان دانشجویان ترم‌های ۴ به بالای مناطق دهگانه و دو مرکز مجری رشته علوم تربیتی) و ۵۰۰ فارغ‌التحصیلان: ۲۵ نفر از هر مرکز یعنی ۵۰ نفر از هر منطقه (مجموعاً ۱۰ منطقه) به صورت تصادفی انتخاب و در طرح پژوهشی مشارکت کردند؛ از میان ۱۰۰۰ پرسشنامه که بین دانشجویان توزیع شد، ۹۱۹ دانشجو پاسخ دادند. جدول (۲) مشخصات دانشجویانی که در طرح تحقیق شرکت کردند، نشان می‌دهد.

جدول (۲) مشخصات دانشجویانی که در طرح تحقیق شرکت کردند

درصد	تعداد	نوع متغیر مربوط به دانشجویان	
۸۲/۸	۷۶۰	زن	جنسیت
۱۶/۲	۱۴۹	مرد	
۱۰	۹	نامشخص	
۱۸/۶	۱۷۱	متاهل	تاهل
۷۹/۴	۷۲۹	مجرد	
۲	۱۹	نامشخص	
۹۷/۷	۸۹۷	کارشناسی	مدرک تحصیلی
۰/۴	۴	کارشناسی ارشد	
۸/۶	۷۹	فراگیر	نوع ورود به دانشگاه
۸۹	۸۱۷	کنکور سراسری	
۲/۴	۲۳	نامشخص	
۷/۳	۶۷	شاغل	وضعیت استخدام
۹۲/۹	۸۵۲	غیر شاغل	
۲	۱۸	رسمی	نوع استخدام (۵۰ نفر پاسخ دادند)
۳/۳	۳	موقت	
۲	۱۸	قراردادی	
۰/۷	۶	پیمانی	
۰/۳	۳	حق التدریس	
۰/۲	۲	روزمزد	

ج) دانش آموختگان: از میان ۵۰۰ پرسشنامه توزیع شده، ۹۰ نفر به پرسشنامه ها پاسخ دادند. جدول (۳) مشخصات دانش آموختگانی را که در طرح تحقیق شرکت کردند، نشان می دهد.

جدول (۳) مشخصات دانش آموختگانی که در طرح تحقیق شرکت کردند

درصد	تعداد	نوع متغیر مربوط به دانش آموختگان	
۸۱	۷۳	زن	جنسیت
۱۴/۴	۱۳	مرد	
۴	۴	نامشخص	
۳/۳	۳	فراگیر	نوع ورود به دانشگاه
۹۴/۴	۸۵	کنکور سراسری	
۰/۲۶	۲۳	نامشخص	
۱/۱	۱	۷۹	فارغ التحصیل سال (۷۸ نفر پاسخ دادند)
۲	۲	۸۰	
۱۰	۹	۸۱	
۲۲/۲	۲۰	۸۲	
۳۰	۲۷	۸۳	
۲۱/۱	۱۹	۸۴	

حیطه، روش و ابزار تحقیق

سال ۱۳۸۳ گروه علوم تربیتی دانشگاه پیام نور به طور رسمی در زمینه ارزیابی درونی عملکرد آموزشی فعالیت خود را براساس دستورالعمل گروه مطالعات، تحقیقات و ارزشیابی سازمان سنجش آغاز و حیطه های اعضای هیئت علمی، دانشجویان، دوره های آموزشی (از دید دانشجو و هیئت علمی و دانش آموختگان)، فرایند تدریس و یادگیری (از دید دانشجو و هیئت علمی)، امکانات و تجهیزات (از دید دانشجو و هیئت علمی)، مدیریت و سازماندهی (از دید هیئت علمی)، دانش آموختگان و معدل دانش آموختگان (جمعاً ۸ حیطه و ۱۲ عامل) را در ارزیابی درونی مورد سؤال قرار داد. رویداد مورد بررسی این طرح تحقیقاتی، درونداد، فرایند و برون داد فعالیت های آموزشی گروه علوم تربیتی دانشگاه پیام نور است. لازم بود که نظرسنجی از اعضای هیئت علمی، دانشجویان و فارغ التحصیلان در زمینه تجهیزات و فضای آموزشی و فرایند یاددهی - یادگیری به عمل آید و اطلاعات جمع آوری شده به قصد

روشن‌سازی نقاط قوت و ضعف بر پایه نمونه‌گیری از جامعه آماری مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد؛ بنابراین، تحقیق از نوع زمینه‌یابی (پیمایشی) است. یکی از ابزارهای مناسب در تحقیق پیمایشی پرسشنامه است. متأسفانه پرسشنامه جامعی در این زمینه وجود نداشت؛ بنابراین، محققان علوم تربیتی جهت تهیه پرسشنامه طی جلسات متعدد به تعیین و تصویب ملاک‌ها و نشانگرهای (سؤالات) هر حیطه پرداختند. در نهایت پرسشنامه‌ای شامل ۲۵۰ سؤال (۱۰۰ سؤال برای اعضای هیئت علمی، ۱۰۰ سؤال برای دانشجویان و ۵۰ سؤال برای دانش‌آموختگان) تهیه و به تأیید گروه رسید. سؤالات در اختیار ۲۰ نفر از اعضای هیئت علمی قرار گرفت و طی ویرایش اولیه حدود ۳۰ سؤال موازی حذف شد. برای آنکه هیچ موردی از ارزیابی از قلم نیفتد، پژوهشگران سعی در سنجش کلیه دیدگاه‌ها نمودند و سؤالات را از منظر طراحی نیز جهت شفاف‌سازی انتقال موضوع مورد بازبینی قرار دادند. حدود ۴۷ سؤال ایراددار حذف شد. در نهایت، پرسشنامه‌ای با ۱۷۳ سؤال در سه سطح اعضای علمی، دانشجویان و دانش‌آموختگان تنظیم شد. پرسشنامه فوق دو بار در فاصله زمانی یک تا دو هفته در اختیار ۲۰ دانشجو در مراکز و واحدهای دانشگاه در استان تهران قرار گرفت و ضریب همبستگی بین پاسخ‌های نوبت اول و دوم محاسبه شد. میانگین، تفاوت معناداری را نشان نداد. ضریب همبستگی $0/83$ به دست آمد. تحلیل سؤالات برای تعیین توافق بین دو پاسخ به هر سؤال نیز انجام شد که توافق بین سؤالات در دو آزمون در حد ۶۰ الی ۱۰۰ درصد به دست آمد. روایی صوری و روایی محتوایی و پایایی سؤالات مورد تأیید قرار گرفت و پرسشنامه‌های مربوط به اعضای هیئت علمی، دانشجویان و دانش‌آموختگان قابل اجراء تشخیص داده شد. پرسشنامه‌ها توسط کارکنان بین دانشجویان در حین کلاس‌های رفع اشکال توزیع و پس از تکمیل جمع‌آوری شد. پرسشنامه مربوط به دانش‌آموختگان به مسئول واحد فارغ‌التحصیلان گروه علوم تربیتی مراکز جهت ارسال به فارغ‌التحصیلان تحویل شد. برای کلیه اعضای هیئت علمی در ۲۹ مرکز و ۱۰ منطقه پرسشنامه مربوطه ارسال و از ۱۲ مرکز پاسخ‌ها دریافت شد.

روش تجزیه و تحلیل داده‌های آماری

از نرم‌افزار SPSS برای تبدیل داده‌های کیفی به کمی و تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شد. میزان مطلوبیت هر یک از عوامل مورد تحقیق با مشخص شدن فراوانی هر کدام از نشانگرهای مطرح در پرسشنامه مربوط به همان عامل و امتیاز هر کدام در مقیاس پنج بخشی لیکرت طبق جدول (۴) بررسی و محاسبه شد.

جدول (۴) امتیازبندی گزینه های مقیاس ۵ بخشی لیبرت

بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم
۵	۴	۳	۲	۱

با مشخص شدن فراوانی پاسخ های مربوط به هر گزینه، امتیاز هر سؤال به طریق زیر محاسبه شد.

$$\text{امتیاز سؤال} = \frac{\text{حاصل جمع (امتیاز هر گزینه} \times \text{فراوانی مربوط به آن)}}{\text{تعداد پاسخ دهنده}}$$

از روی امتیاز هر سؤال میزان تحقق هر کدام از اهداف و میزان مطلوبیت هر کدام از نشانگرها (سؤالات) محاسبه شد. بعد از محاسبه امتیاز مشخص شد که امتیاز مربوط به هر نشانگر در کدام یک از قسمت های یک پیوستار سه قسمتی زیر قرار می گیرد.

پایین ترین امتیاز	نامطلوب	نسبتاً مطلوب	مطلوب	بالاترین امتیاز
۱	۱	۲	۳	۵
	۲/۳۳		۳/۶۶	

نمودار (۱) پیوستار پنج امتیازی مربوط به هر گزینه

سپس برای تعیین وضعیت کلی هر عامل، از پیوستار سه قسمتی زیر استفاده شد:

پایین ترین امتیاز	نامطلوب	نسبتاً مطلوب	مطلوب	بالاترین امتیاز
۱	۱/۷۷	۲/۳۳	۳	

نمودار (۲) پیوستار سه امتیازی وضعیت کلی هر عامل

یافته های ارزیابی درونی

با استفاده از فرمول امتیاز سؤال و نمودار (۱)، امتیاز هر عامل به تفکیک محاسبه شد. برای تعیین وضعیت کلی از نمودار (۲) استفاده شد. نتایج حاصله در جدول (۵) درج شده است.

جدول (۵) امتیاز و وضعیت کلی هر عامل

وضعیت کلی	امتیاز وضعیت کلی	عامل	
نسبتاً مطلوب	۲/۰۹	-	هیئت علمی
نسبتاً مطلوب	۱/۸۵	-	دانشجویان
نامطلوب	۱/۲۲	هیئت علمی	امکانات و تجهیزات و فضاهای کالبدی
نامطلوب	۱/۱۶	دانشجویان	
نسبتاً مطلوب	۲	هیئت علمی	ساختار سازمانی، ساماندهی و مدیریت
مطلوب	۲/۸۵	هیئت علمی	فرایند تدریس، یادگیری و وسایل کمک آموزشی
نامطلوب	۱/۶۶	دانشجویان	
نسبتاً مطلوب	۲/۳	هیئت علمی	دوره‌های آموزشی مورد اجرا
نسبتاً مطلوب	۲/۱۶	دانشجویان	
نسبتاً مطلوب	۲	دانش‌آموختگان	
نامطلوب	۱/۲۵	-	
مطلوب	۲/۵۷	-	معدل دانش‌آموختگان

وضعیت کلی معدل دانش‌آموختگان طبق جدول زیر محاسبه و امتیاز آن ۲/۵۷ به دست آمد.

جدول (۶) تعداد و دامنه معدل دانش‌آموختگان

دامنه معدل	تعداد	درصد	امتیاز طبق جدول (۴)
۱۰-۱۱/۹	۸	۸/۹	۱
۱۲-۱۳/۹۹	۲۳	۲۵/۶	۲
۱۴-۱۵/۹۹	۲۸	۳۱/۳	۳
۱۶-۱۷/۹۹	۱۰	۱۱/۱	۴
نامشخص	۲۱	۲۳/۱	۵

جدول (۷) تصویر کلی از نتایج ارزیابی درونی فعالیت‌های گروه علوم تربیتی دانشگاه پیام نور

معدل دانش‌آموختگان	امکانات و تجهیزات و فضاهای کالبدی		دوره‌های آموزشی مورد اجرا		فرایند تدریس، یادگیری و وسایل کمک آموزشی		ساختار سازمانی، ساماندهی و مدیریت	دانش‌آموخته	دانشجو	هیئت علمی	وضعیت کلی	
	نظر دانشجو	نظر هیئت علمی	نظر دانش‌آموخته	نظر دانشجو	نظر هیئت علمی	نظر دانشجو						
*			*	*	*	*					مطلوب	نقاط قوت
						*	*		*	*	نسبتاً مطلوب	
	*	*						*			نامطلوب	نقاط ضعف

بحث

۱. عامل هیئت علمی

نتایج تحقیق نشان داد که هیئت علمی گروه علوم تربیتی از سابقه کار منطبق با تخصص و هماهنگی با موضوع تدریس برخوردارند. اعضای هیئت علمی گروه علوم تربیتی دانشگاه پیام نور با عضویت در هیئت علمی انجمن‌ها و مراکز علمی داخلی و خارجی، چاپ مقالات متعدد در مجلات علمی معتبر داخلی و بعضاً خارجی، تألیف، ترجمه و نقد کتب علمی آموزشی و همچنین مشارکت فعال در فعالیت‌های اجرایی بالاتر از سطح گروه علوم تربیتی، از فعالیت‌های علمی و آموزشی مطلوبی برخوردارند. میزان استفاده هیئت علمی از فرصت‌های مطالعاتی بسیار محدود است و سرپرستی طرح‌های تحقیقاتی و میزان آشنایی اعضای هیئت علمی گروه علوم تربیتی دانشگاه پیام نور با زبان خارجه و رایانه نیز نسبتاً مطلوب گزارش شده است. نتایج تحقیق حکایت از مشارکت ضعیف هیئت علمی گروه علوم تربیتی در دوره‌های تخصصی مرتبط با رشته، داوری مقالات و عضویت در هیئت تحریریه مجلات علمی دارد. وضعیت کلی این عامل نسبتاً مطلوب ارزیابی شد.

۲. عامل دانشجویان

دانشجویان رشته‌های مختلف علوم تربیتی دانشگاه پیام نور به دو صورت فراگیر و کنکور سراسری وارد دانشگاه می‌شوند. نتایج تحقیق نشان داد که دانشجویان در بدو ورود و در طی فرایند تحصیل نسبت به رشته تحصیلی خود آگاهی داشته و به آن علاقه‌مند هستند. آگاهی آنان از بازار کار رشته تحصیلی خود نسبتاً مطلوب است. دانشجویان گزارش کردند که اعتبار دانشگاه پیام نور را برای تحصیل مطلوب می‌دانند و از رفتار کارکنان اداری رضایت دارند. دانشجویان رضایت خود را از میزان دسترسی به اعضای هیئت علمی برای رفع مشکلات آموزشی و دریافت راهنمایی در زمان‌های از قبل تعیین شده چه از سوی مدیر گروه علوم تربیتی و چه از سوی استادان عضو هیئت علمی گزارش کردند، اما نتایج تحقیق نشان داد که دانشجویان در آشنایی با رایانه و استفاده از شبکه اطلاع‌رسانی رایانه‌ای و همچنین چاپ مقالات و استفاده از منابع خارجی، مطلوب عمل نکرده‌اند. وضعیت کلی این عامل نسبتاً مطلوب به دست آمد.

۳. دانش‌آموختگان

شرایط کلی دانش‌آموختگان گروه علوم تربیتی دانشگاه پیام نور از لحاظ فعالیت‌های علمی (آثار علمی، چاپ مقاله)، حضور در مجامع علمی و شرکت در دوره‌های آموزشی و کارگاه‌های علمی، نامطلوب ارزیابی شد. دانش‌آموختگان بعد از فارغ‌التحصیلی، گرایش به حضور در مجامع و سمینارهای علمی (با ارائه یا بدون

ارائه مقاله) نداشتند و این مورد نیز «نامطلوب» ارزیابی شد اما معدل کل نمرات دانش‌آموختگان «نسبتاً مطلوب» ارزیابی شد. با عنایت به نبود بانک اطلاعات دانش‌آموختگان و قطع ارتباط دانش‌آموختگان با دانشگاه نمی‌توان به طور دقیق وضعیت موجود را توصیف کرد؛ البته لازم به ذکر است که در دوره کارشناسی کمتر مطالعاتی منجر به ارائه مقاله در پایان دوره می‌شود؛ همچنین در بسیاری از مناطق به دلیل کمبود امکانات و نبود هیئت علمی ثابت امکان برگزاری کارگاه و سمینار وجود ندارد. در نهایت عامل وضعیت کلی دانش‌آموختگان در ارزیابی درونی در سطح «نامطلوب» ارزیابی شده است.

۴. عامل تجهیزات و امکانات و فضای کالبدی گروه علوم تربیتی

نتایج تحقیق در دو قسمت به شرح زیر است:

الف) هیئت علمی: هیئت علمی گروه علوم تربیتی دانشگاه، در کل وضعیت تجهیزات و امکانات و فضای کالبدی گروه علوم تربیتی را «نامطلوب» گزارش کرده‌اند اما تناسب تجهیزات را با نیازهای خود نسبتاً خوب ارزیابی کرده‌اند. هیئت علمی امکان دسترسی را چه به منابع کتابخانه‌ای و چه تجهیزات رایانه‌ای نامناسب دانسته و گروه را در داشتن امکاناتی که بتواند هیئت علمی را برای انجام پروژه و برگزاری کارگاه‌های آموزشی دانشجویان (تجهیزات کپی و تکثیر و مکان و وسائل مورد نیاز) حمایت کنند و انجام بازدیدهای علمی را میسر سازند، ضعیف ارزیابی کرده‌اند. هیئت علمی گزارش کردند که برای تجهیز کتابخانه و تأمین وسایل کمک آموزشی و سایر امکاناتی که قابل استفاده برای اعضای هیئت علمی باشد به آرا و نظرات آنان نسبتاً توجه می‌شود اما شرایط دسترسی آنان به این تجهیزات نامناسب است؛ بنابراین، وضعیت امکانات گروه برای اعضای هیئت علمی در کل نامطلوب است.

ب) دانشجویان: دانشجویان به جز رضایت از تناسب تجهیزات با نیازهای رشته تحصیلی خود و کفایت ساعات کار کتابخانه و خدمات کارکنان کتابخانه در موارد دیگر نارضایتی خود را گزارش کرده‌اند. عدم رضایت شامل موارد زیر است:

میزان توجه به دیدگاه‌های آنان در افزایش و تأمین تجهیزات کتابخانه و وسایل کمک آموزشی، میزان استفاده از منابع و مجلات کتابخانه، میزان دسترسی به تجهیزات رایانه‌ای، وجود منابع و تحقیقات داخلی و خارجی به عنوان بانک اطلاعاتی، تجهیزات گروه برای فعالیت‌های عملی، عدم کفایت ساعات کار کارگاه، ارائه خدمات از جانب مسئولان به دانشجویان، امکانات تایپ و تکثیر، بودجه برای انجام پروژه، بازدید علمی، عدم همکاری گروه در برقراری امکانات چاپ مقالات دانشجویان در مجلات معتبر. وضعیت کلی این عامل برای دانشجویان در کل نامطلوب است.

۵. وضعیت کلی عامل ساختار سازمانی، سازماندهی و مدیریت گروه علوم تربیتی این عامل فقط از دید هیئت علمی بررسی شد و وضعیت کلی آن نسبتاً مطلوب به دست آمد. نتایج تحقیق بیانگر این است که به‌رغم نامطلوب بودن برنامه‌ریزی شوراها برای جذب اعضای علمی و عدم مشارکت آنان در بورسیه‌ها و مأموریت‌های مربوط به فرصت‌های مطالعاتی، مشارکت اعضاء در تنظیم برنامه‌های آموزشی رشته‌ها و نظارت آنان بر ارائه دروس و پیشرفت تحصیلی دانشجویان و مشارکت در بررسی محتوی متون درسی و همچنین ارزیابی سالانه کار گروه علوم تربیتی مطلوب است. گروه علوم تربیتی (در زمان انجام تحقیق) به غیر از آیین‌نامه دانشگاه هیچ‌گونه آیین‌نامه مکتوبی نداشته و فقط جلساتی برای بررسی کتب درسی و ... براساس پیشنهاد اعضای هیئت علمی در طول سال تحصیلی تشکیل داده است. لازم به توضیح است که بسیاری از مراکز که در مناطق محروم قرار دارند، طبق قوانین (مصوبات) دانشگاه، تکیه بر جذب اعضای هیئت علمی با درجه دکترا دارند اما متأسفانه تعداد کمی از واجدین شرایط حاضر به کار در مناطق محروم هستند.

۶. عامل فرایند تدریس - یادگیری و وسایل کمک آموزشی

الف) هیئت علمی

از نظر هیئت علمی، فرایند تدریس و یادگیری قادر است، نیازهای یادگیری دانشجویان را پاسخ دهد و وسایل کمک آموزشی در فرایند یادگیری تأثیر دارد. اعضای هیئت علمی گروه علوم تربیتی رضایت خود را از راهنمایی دانشجویان در دروس عملی، شیوه ارزشیابی دروس عملی و میزان استفاده از نتایج ارزشیابی در بهبود و بازنگری فرایند تدریس و یادگیری گزارش کردند، اما اعتقاد دارند که فرایند تدریس و یادگیری به‌رغم ارائه به موقع نتایج ارزشیابی پیشرفت تحصیلی، در زمینه ارزشیابی تکوینی نامطلوب عمل می‌کند.

ب) دانشجویان

دانشجویان علت نامطلوب بودن فرایند تدریس و یادگیری را در عدم استفاده استادان از وسایل کمک آموزشی، شیوه ارزشیابی دروس عملی، عدم استفاده از ارزشیابی تکوینی برای رفع مشکلات یادگیری و عدم بازخورد به موقع نتایج ارزیابی می‌دانند. لازم است که بدانیم فرایند تدریس - یادگیری این دانشگاه با سایر نظام‌های دانشگاهی متفاوت است. در سیستم آموزشی این دانشگاه که متکی بر آموزش از راه دور و نیمه‌حضوری (دانشجو محور و کتاب‌محور) است، کتاب‌های خودآموز هر رشته بعد از تهیه و چاپ در اختیار دانشجویان مراکز قرار می‌گیرد و جلساتی برای هر واحد درسی به منظور رفع اشکال تعیین می‌شود که دانشجویان مختارند در کلاس‌های

تعیین شده شرکت کنند و اشکال‌های درسی خود را رفع نمایند و استادان هم فقط مجاز به رفع اشکال و تمرین هستند. تدریس به مفهومی که در نظام حضوری مطرح است، در این نظام آموزشی مطرح نیست و اساساً حضور دانشجویان در کلاس الزامی نیست. در دانشگاه پیام نور آزمون متمرکز برگزار می‌شود و تصحیح اوراق به صورت رایانه‌ای صورت می‌گیرد؛ بنابراین، طبیعی است که بازخورد به منظور شناسایی و رفع مشکلات همانند سایر دانشگاه‌های حضوری صورت نگیرد. وضعیت کلی این عامل از دید دانشجویان نامطلوب ولی از دید هیئت علمی مطلوب است.

۷. عامل دوره‌های آموزشی مورد اجرا

الف) هیئت علمی

از نظر هیئت علمی گروه علوم تربیتی، دوره‌های آموزشی با نیاز جامعه در دو مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد تناسب نسبتاً مطلوبی دارد. محتوی دروس هم دارای ارتباط منطقی بوده و هم با آخرین دستاوردهای رشته در سطح نسبتاً مطلوب منطبق است. تعداد واحدهای نظری با تعداد واحدهای عملی از تناسب مطلوبی برخوردارند و دانش و بینش و مهارت کسب شده در دوره آموزشی نیز در سطح مطلوب است. به رغم رضایت نسبتاً مطلوب از سطح آموزشی این دانشگاه نسبت به سایر دانشگاه‌ها، هیئت علمی اظهار داشتند که تجدید نظر در سرفصل‌ها و اهداف دروس و میزان بازنگری در آنها با توجه به آخرین پیشرفت‌ها نیز از سطح نسبتاً مطلوب برخوردار است.

ب) دانشجویان

دانشجویان نارضایتی خود را از میزان دخالت نمایندگان دانشجویی در ارزیابی و گسترش فعالیت‌های گروه علوم تربیتی و همچنین میزان جلساتی که با حضور آنان برای تبادل نظر تشکیل می‌شود، بروز دادند. از نظر دانشجویان، متون مختلف برنامه درسی دوره‌های آموزشی از ارتباط نسبتاً منطقی برخوردار است و همین رضایت را درخصوص انطباق محتوی دروس با آخرین دستاوردهای این رشته بیان کردند. دانشجویان از تعداد واحدهای عملی برای افزایش مهارت و واحدهای نظری برای افزایش دانش و ایجاد انگیزه، نسبتاً رضایت داشتند. آنان ضمن آگاهی نسبی از قوانین و ضوابط پژوهشی از تناسب ارائه دروس اختیاری با پایان‌نامه رضایت نسبی داشتند و میزان رضایت از سطح آموزش دانشگاه و تأثیر مشارکت خودشان را در گسترش فعالیت‌های گروه نسبتاً مطلوب می‌دانستند. در نهایت وضعیت کلی این عامل را دانشجویان نسبتاً مطلوب ارزیابی کردند.

ج) دانش‌آموختگان

دانش‌آموختگان از تطابق دانش و مهارت و بینش کسب شده‌ی دوران تحصیل با نیازهای شغلی نسبتاً رضایت داشته و آنها را مطلوب ارزیابی کردند؛ همچنین از عملکرد خود در محیط کاری و دوره‌های بازآموزی اظهار رضایت نموده‌اند. اما نیاز به کسب مهارت ضمن کار و پس از تحصیل را نسبتاً مطلوب دانستند. در نهایت دانش‌آموختگان وضعیت کلی دوره‌های آموزشی دانشگاه را نسبتاً مطلوب ارزیابی کردند. وضعیت کلی این عامل از دید هیئت علمی، دانشجویان و دانش‌آموختگان نسبتاً مطلوب است.

وضعیت کلی معدل دانش‌آموختگان بر اساس جدول (۶) محاسبه و طبق نمودار (۲) در سطح مطلوب ارزیابی شد. به نظر می‌رسد، با توجه به نظام آموزشی دانشگاه پیام نور و نحوه‌ی گزینش آن از طریق کنکور سراسری، این سطح معدل کل نسبت به دانشگاه‌های حضوری که درون‌داده‌های نسبتاً قوی‌تری دارند، مطلوب است و بر اعتبار نسبی فعالیت‌های آموزشی دانشگاه صحنه می‌گذارد.

نتیجه‌گیری پایانی از فعالیت‌های گروه علوم تربیتی دانشگاه پیام نور: حال و آینده
هدف اصلی تحقیق، دستیابی به تصویر روشنی از فعالیت‌های گروه علوم تربیتی است. جدول (۷) نشان می‌دهد که در حال حاضر، فعالیت آموزشی گروه علوم تربیتی دانشگاه پیام نور در وضعیت نسبتاً مطلوبی قرار دارد و نقاط ضعف فعالیت‌ها به طور عمده در ارتباط با تجهیزات و امکانات آموزشی و فعالیت‌های علمی دانش‌آموختگان است. فرایند تدریس و یادگیری و دوره‌های آموزشی از اعتبار مطلوبی برخوردارند که نقطه قوت بالای فعالیت‌های گروه علوم تربیتی دانشگاه پیام نور را نشان می‌دهد. وضعیت کلی هیئت علمی و دانشجویان و همچنین ساختار و سازماندهی نیز از اعتبار نسبتاً مطلوب برخوردار است.

سایر یافته‌های تحقیق به قرار زیر است:

۱. به جز خدمات و ساعات کار کتابخانه، سایر تجهیزات و امکانات آموزشی و منابع درسی با توجه به نظام آموزش از راه دور، نامطلوب ارزیابی شد و از نقاط ضعف فراوانی برخوردار است. موارد فوق نیازمند نظارت، رسیدگی و توجه جدی است؛
۲. هیئت علمی دانشگاه، در وضعیت نسبتاً مطلوب قرار دارند اما لازم است که به وضعیت فرصت‌های مطالعاتی آنان و نیازهای تخصصی آنان بیشتر توجه شود و از نظر مشورتی علمی، آموزشی و پژوهشی آنان در برنامه‌ریزی بیشتر استفاده شود؛

۳. تعاملات هیئت علمی با محافل علمی و آموزشی داخل مطلوب بوده اما در زمینه تعاملات خارجی به دلیل عدم استفاده از بورسیه‌ها و فرصت‌های مطالعاتی و حضور در دوره‌های تخصصی مرتبط با رشته نامطلوب است؛
۴. یافته‌های تحقیق حکایت از به‌روآوری و تناسب و بازنگری نسبتاً مطلوب دوره‌های آموزشی گروه علوم تربیتی می‌کند که این مهم منطبق با نیازهای جامعه است؛
۵. دانشجویان کیفیت دوره‌های آموزشی را نسبتاً مطلوب ارزیابی کردند؛ بدین مفهوم، گروه علوم تربیتی تلاش خود را برای ارتقاء کیفیت آموزشی و پژوهشی اعمال داشته است؛
۶. وضعیت کل معدل دانش‌آموختگان در سطح مطلوب قرار دارد و هم دانشجویان و هم دانش‌آموختگان اعتبار آموزشی برنامه‌های گروه را نسبت به سایر دانشگاه‌ها نسبتاً مطلوب ارزیابی کردند؛
۷. گروه علوم تربیتی در برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری‌های برنامه آموزشی مورد نیاز رشته در سطح مطلوب همکاری دارد و برای توسعه کمی و کیفی نیز فعالیت نسبتاً مطلوبی انجام می‌دهد.
- به منظور رفع کمبودها و تقویت نقاط قوت لازم است، مسئولان ذی‌ربط به پیشنهادها ارائه‌شده توجه کنند و تغییرات اساسی در برنامه گروه اعم از شورایی کردن تصمیم‌گیری در باره مصوبات به عمل آورند، با کلیه اعضای هیئت علمی ارتباط مستمر داشته باشند و با استفاده از اینترنت کیفیت مواد آموزشی را با توجه به علم روز بالا ببرند. تلاش در رفع مشکلات اداری اعضای هیئت علمی و ارتباط مستمر با نماینده دانشجویان در هر منطقه لازم است. ارزیابی مستمر درونی از فعالیت‌های گروه و اجرای دوره‌های آموزشی متناسب برای ارتقای کیفی اعضای هیئت علمی در زمینه‌های آموزشی و پژوهشی را باید در دستور کار قرار داد. گسترش دوره‌های آموزشی متناسب با نیازهای هر منطقه و مرکز لازم و ضروری است. برنامه‌ریزی منظم برای برقراری ارتباط با دانش‌آموختگان نیز از دیگر الزامات است.
- تحقیق نشان داد که گروه علوم تربیتی دانشگاه رسالت خود را در تربیت دانشجو با توجه به امکانات و تجهیزات محدود در حد مطلوب انجام داده است. امید است گروه علوم تربیتی دانشگاه پیام نور با توجه به نقاط ضعف مشخص‌شده و پیشنهادها ارائه‌شده، در چشم‌انداز برنامه‌ریزی آتی موفق‌تر عمل کند.

پیشنهادها به تفکیک سطوح

با توجه به یافته‌های تحقیق، پیشنهادها به دو گروه و در هفت حیطه به شرح زیر ارائه می‌شود:

الف) ارائه پیشنهادها به گروه، دانشکده و دانشگاه

اعضای هیئت علمی

- فراهم آوردن تسهیلات برای اعضای هیئت علمی در خصوص استفاده از فرصت‌های مطالعاتی داخل یا خارج
- تشویق اعضای هیئت علمی برای استفاده از منابع خارجی به روز از طریق معرفی سایت‌های معتبر مربوط
- پی‌گیری تبدیل وضعیت استخدامی و ارتقاء اعضای علمی واجد شرایط
- تشویق کلیه اعضای هیئت علمی به برقراری ارتباط علمی با سایر گروه‌ها از طریق تشکیل کمیته‌ای برای تحقیقات میان‌رشته‌ای، همکاری بیش از پیش گروه علوم تربیتی در تحلیل محتوای کتاب‌های درسی و طراحی دروس سایر رشته‌ها، تشکیل گردهمایی‌هایی با کلیه اعضای هیئت علمی دانشگاه.

دانشجویان

- برگزاری جلسات توجیهی از سوی رؤسای مراکز آموزشی در طول سال تحصیلی با حضور نماینده دانشجویان و انعکاس آن به مرکز
- ایجاد سازوکار برای تشویق دانشجویان در خصوص یادگیری زبان انگلیسی به منظور استفاده از شبکه‌های اطلاع‌رسانی رایانه‌ای و منابع خارجی، توجه بیشتر به زبان‌های خارجی، افزایش بودجه برای ایجاد و گسترش واحدهای سمعی بصری و لابراتور زبان
- ایجاد سازوکاری برای تشویق دانشجویان به شرکت در مجامع علمی و ارائه مقاله از طریق برگزاری مسابقات علمی و ایجاد مکانیزم‌های تشویقی مالی و مادی مناسب، چاپ و انتشار مقالات در نشریات علمی، ایجاد تسهیلات بیشتر برای انجام تحقیقات (آزمایشگاهی، کتابخانه‌ای، گردآوری داده‌ها، خدمات نرم‌افزاری و...) و اطلاع‌رسانی مناسب از زمان و مکان مجامع علمی.

امکانات و تجهیزات

- تجهیز مراکز برای ارائه کارگاه‌ها
- تجهیز کتابخانه در کلیه مراکز
- تجهیز مراکز به وسایل کمک آموزشی و رسانه‌های دیداری - شنیداری

■ تجهیز مراکز به شبکه اطلاع‌رسانی رایانه‌ای، کتابخانه دیجیتال

ساختار سازمانی، سازماندهی و مدیریت

■ تخصیص بودجه کافی برای جذب هیئت علمی برای کلیه مراکز مستقر در مناطق محروم و دور افتاده

■ تشویق اعضای هیئت علمی و ایجاد مکانیزم‌های مناسب برای مشارکت هرچه بیشتر اعضای هیئت علمی در تصمیم‌سازی

■ تقویت پایگاه اطلاع‌رسانی دانشکده‌ها و گروه‌های آموزشی و تشکیل جلسات متعدد

■ تدوین آیین‌نامه خاص برای اعضای هیئت علمی به منظور شرکت فعالانه در مجامع علمی، کنفرانس‌ها و هسته‌های علمی و ...

■ استفاده از نظرات نماینده دانشجویان در برنامه‌ریزی‌های گروه در مراکز آموزشی

■ تدوین آیین‌نامه برای مدرسان دروس عملی رشته علوم تربیتی اعم از ثابت یا مدعو

■ بررسی آیین‌نامه ارتقاء اعضای هیئت علمی و ایجاد مکانیزم‌های مناسب برای محدود کردن دروس تدریس شده توسط یک عضو علمی ثابت یا مدعو (در حال حاضر یک مدرس مجبور به تدریس طیف زیادی از دروس است)

■ تهیه بانک اطلاعاتی دقیق از گروه به تفکیک اعضای هیئت علمی و دانشجو و ... به تفکیک سال تحصیلی

■ ایجاد راهکارهایی برای تسریع در تبدیل وضعیت استخدامی و ارتقاء اعضای هیئت علمی

■ برنامه‌ریزی مناسب جهت چاپ مقالات اعضای هیئت علمی، دانشجویان و دانش‌آموختگان در مجلات معتبر علمی و ایجاد راهکاری برای انتشار نتایج پروژه‌های عملی و سمینارها از طریق ایجاد تسهیلات نرم‌افزاری و سخت‌افزاری، اطلاع‌رسانی مناسب به دانش‌آموختگان در خصوص موضوع مورد نیاز جامعه، تشکیل کارگاه‌های آموزشی در خصوص چگونگی تدوین مقالات.

■ تشویق اعضای هیئت علمی، دانشجویان و دانش‌آموختگان به تدوین مقالات معتبر از طریق تعیین مکانیزم‌های معنوی و مادی برای وابستگان علمی دانشگاه (اعم از اعضای هیئت علمی، دانشجویان و فارغ‌التحصیلان) و ایجاد مراکزی برای ارائه تسهیلات

■ انتخاب گروه برتر در سطوح مختلف و ایجاد رقابت بین مراکز یک منطقه و بین مناطق مختلف و تخصیص جوایز خاص برای گروه

فرایند تدریس - یادگیری:

■ تشویق اعضای هیئت علمی در بررسی محتوا، سرفصل‌ها و متون دروس، ارائه مستمر گزارش‌ها به گروه متمرکز در سازمان مرکزی

- تشکیل کارگاه‌هایی برای آشنایی اعضای جدید علمی (ثابت یا مدعو) به منظور آشنایی با فرایند تدریس - یادگیری و تبادل علمی
- تشکیل کارگاه‌هایی برای آشنایی اعضای جدید (ثابت و مدعو) برای آشنایی با فرایند ارزیابی دروس نظری و عملی

دوره‌های آموزشی مورد اجرا

- ایجاد دوره‌های آموزشی خاص برای دانش‌آموختگان، آموزش‌های ضمن خدمت، آموزش‌های آزاد و اجرای دوره‌های پودمانی
- تشکیل دوره‌های آموزشی مناسب برای ارتقاء کیفی سطح دانش و مهارت‌های جدید از طریق حفظ ارتباط با فارغ‌التحصیلان، فعالیت در آموزش‌های ضمن خدمت فارغ‌التحصیلان، بررسی مداوم مواد آموزشی توسط اعضای هیئت علمی و انطباق آن با نیازهای کاری.

دانش‌آموختگان

- تشکیل انجمن‌های دانش‌آموختگان و برقراری ارتباط مستمر با آنان
- تشویق دانش‌آموختگان به شرکت در مجامع علمی از طریق فعال نمودن انجمن فارغ‌التحصیلان، حفظ ارتباط میان فارغ‌التحصیلان و دانشگاه، دعوت رسمی از دانش‌آموختگان که در فعالیت‌های متناسب با رشته تحصیلی مشارکت دارند، ایجاد تسهیلات برای فارغ‌التحصیلان برای شرکت در مجامع علمی (کتابخانه‌ای، آزمایشگاهی، خدمات نرم‌افزاری و ...) و اطلاع‌رسانی در خصوص زمان و زمینه گردهمایی‌های علمی
- استفاده از دانش‌آموختگان در بخش‌های مختلف مراکز اعم از اداری، ...

ب) ارائه پیشنهاد به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

- ارائه شاخص‌های ارزیابی متناسب با سیستم آموزشی دانشگاه پیام نور (شاخص‌های موجود بیشتر براساس سیستم آموزشی موجود در دانشگاه‌های حضوری تنظیم شده است)
- تخصیص بودجه کافی برای جذب اعضای هیئت علمی به خصوص در مناطق محروم کشور
- برنامه‌ریزی دقیق برای پنج سال و تشکیل جلساتی برای تبادل نظر و حضور نماینده گروه‌های آموزشی کلیه دانشگاه‌های کشور در زمینه معضلات کنونی، پیش‌بینی نیازهای علمی، فرهنگی و اجتماعی کشور برای سال‌های آتی، تشویق عملی و واقعی اعضای هیئت علمی در فعالیت‌های دانشگاه و در نتیجه آشنایی به وضعیت موجود دانشگاه.

منابع

- بازرگان، عباس و همکاران (۱۳۷۹). رویکرد مناسب ارزیابی درونی برای ارتقاء مستمر کیفیت گروه‌های آموزشی در دانشگاه‌های علوم پزشکی. *مجله روان‌شناسی و علوم تربیتی (دانشگاه تهران)*، دوره جدید، سال پنجم، شماره ۲.
- بازرگان، عباس (۱۳۶۹). مراحل برنامه‌ریزی توسعه آموزش عالی و ارزیابی آن. *فصلنامه دانشکده علوم اداری و مدیریت بازرگانی، دانشگاه تهران*، شماره ۹ و ۱۰ تابستان و پاییز.
- بازرگان، عباس (۱۳۷۴). ارزیابی درونی و کاربرد آن در بهبود مستمر کیفیت آموزش عالی. *فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی*، سال سوم، شماره ۳ و ۴.
- بازرگان، عباس (۱۳۷۷). آغازی بر ارزیابی کیفیت در آموزش عالی ایران، چالش‌ها و چشم‌اندازها. ترجمه داوود حاتمی، *فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی*، سال ششم ۱-۲، شماره ۱۵ و ۱۶.
- بازرگان، عباس (۱۳۸۰). *ارزشیابی آموزشی (مفاهیم، الگوها، فرایند عملیاتی)*. تهران، انتشارات سمت.
- بازرگان، عباس (۲۰۰۱). گزارش شماره یک ارزیابی درونی. سازمان سنجش آموزش کشور، مرکز مطالعات، تحقیقات و ارزشیابی.
- بازارگادی، مهنوش (۱۳۷۸). *اعتبارسنجی در آموزش عالی*. تهران، انتشارات صباح.
- رحیمی و همکاران (۱۳۸۴). *ارزیابی درونی: رویکرد چالش‌برانگیز در نظام آموزش عالی ایران*. مرکز مطالعات تحقیقات و ارزشیابی آموزشی، دبیرخانه ارزیابی درونی وزارت علوم و تحقیقات و فناوری کشور، سازمان سنجش آموزش کشور.
- کافمن، راجرز (۱۳۷۴). *برنامه‌ریزی استراتژیک در نظام آموزشی، بازناندیشی، بازسازی، بازآفرینی*. ترجمه فریده مشایخ و عباس بازرگان، تهران، انتشارات مدرسه.
- گروه ارزشیابی آموزشی (۱۳۸۰). *مجموع عوامل، ملاک‌ها و نشانگرهای ارزیابی درونی*. گزارش شماره ۳ الف/۸/۱۴.
- گروه مشاوران یونسکو (۱۳۷۳). *فرایند برنامه‌ریزی آموزشی*. ترجمه فریده مشایخ، تهران، انتشارات مدرسه.
- گزیده مقالات دایرة المعارف آموزش عالی (۱۳۷۶). *ویراستاران یوسف محمدنژاد و داوود حاتمی*. تهران، موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- محمدی، رضا (۱۳۸۱). *ارزیابی درونی گروه‌های آموزش ریاضی دانشگاه صنعتی امیرکبیر*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران.

محمدی، رضا، فتح آبادی، جلیل، یادگارزاده، غلامرضا، میرزا محمدی، محمد حسن، پرنده، کوروش (۱۳۸۴). *ارزشیابی کیفیت در آموزش عالی، مفاهیم، اصول، روش‌ها و معیارها*. مرکز انتشارات سازمان سنجش آموزش کشور، تهران، بهمن ۱۳۸۴.

- Bazargan, A. (2001). The role of regional accreditation mechanisms in improving higher education quality; A case of the Middle East. *International conference on the University of the 21 Century*, Oman
- Cheng, Y. C. & Tam, W. M. (1997). Multi-models of quality in education. *Quality Assurance in Education*, 5(1).
- Izadi, M. (1996). Quality in higher education. *Journal of Industrial Teacher Education*, Vol. 33, No. 2, and [http://scholar, lib, Vtedu/Egournal/JIIE/V33 hatml](http://scholar.lib.vt.edu/Ejournal/JIIE/V33/hatml).
- Oakland, G. S. (1994). *Total quality management, the root to improving performance odor*. England, Butter worth Heinemann.
- Patton, M. Q. (1997). *Utilization-focused evolution*. 3rd Ed. London, Sage.
- Pierre D. (1998). *Evaluation and self-evaluation of universities in Europe*. Université de Paris.
- Pounder, J. (1999). Institutional performance in higher education: is quality a relevant concept? *Quality Assurance in Education*, 7(3).
- Rowntree, D. (1997). *Assessing Students*. London.